
UDK 321.011(497.5)"199"
[341.21/.22+342.2/.3](497.5)
355.4(497.5)"1991/1995"
94(497.5)"199"
Izvorni znanstveni članak
Primljen 4. XII. 2012.

MILJENKO BREKALO ♦ MILE LASIĆ
Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“ iz Zagreba
– Područni centar Osijek
Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru
miljenko.brekalo@os.t-com.h / mile.lasic@pfmo.ba

POVIJESNI PRIKAZ I PRAVNI KARAKTER USPOSTAVE TERITORIJALNOGA SUVERENITETA REPUBLIKE HRVATSKE

Sažetak

U ovom se članku govori o političkome kontekstu i pravnome okviru za uspostavu suvereniteta Republike Hrvatske te se ukazuje na legalnost vojno-redarstvenih akcija s obzirom na odredbe tuzemnoga i međunarodnoga prava. Riječ je i o političkome i pravnome okviru u kojemu su nastale srpske autonomne oblasti, odnosno paradržavna tvorevina Republika Srpska Krajina na državnome teritoriju Republike Hrvatske.

Ključne riječi: oružana pobuna, suverenitet, teritorijalni suverenitet, Republika Hrvatska, Republika Srpska Krajina

Uvod

Dio Srba u Hrvatskoj sudjelovao je u srbijanskoj oružanoj agresiji na Republiku Hrvatsku i u okupaciji hrvatskoga teritorija, što je agresorska promidžba nastojala prikazivati kao njihovo prirodno pravo na samoopredjeljenje koje uključuje i pravo na odcjepljenje. Tijekom 1990. i 1991. godine na okupiranome području Republike Hrvatske pristupilo se stvaranju srpske paradržave, što se odvijalo kroz dvije faze. Prva se faza odnosi na razdoblje postojanja autonomnih oblasti kao zasebnih cjelina (Srpska Oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, Srpska Autonomna Oblast Krajina i Srpska Oblast Zapadna Slavonija). Ovu fazu karakterizira normativni partikularizam, naime svaka je autonomna oblast samostalno donosila normativne akte. Druga faza otpočela je 19. prosinca 1991. formiranjem tzv. Republike Srpske Krajine (RSK) i trajala je do 15. siječnja 1998., odnosno do mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja u ustavno-pravni sustav Republike Hrvatske. Ovu fazu karakterizira normativna kodificiranost koja je realizirana u *Službenome glasniku RSK*.¹

1. Političko-pravni kontekst nastanka tzv. RSK

Ponašanje instrumentaliziranih Srba na području Hrvatske 1990./91. godine bilo je usmjereno protiv sigurnosti pripadnika drugih nacionalnih skupina i njihove imovine te je prema tada važećem saveznom i republičkom krivičnom (kaznenom) zakonodavstvu značilo krivično (kazнено) djelo oružane pobune sankcionirano odredbama članka 124. Krivičnoga zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije,² odnosno članka 104. Krivičnoga zakona Socijalističke Republike Hrvatske.³

Pod oružanom pobunom podrazumijeva se svaka akcija većeg broja naoružanih ljudi usmjerena protiv državnih organa radi nasilnog obaranja državnog i društvenog uređenja. Pod oružjem u smislu kaznenog djela oružane pobune podrazumijeva se u prvom redu oružje u vojno-tehnič-

1 Izdavač *Službenoga glasnika Republike Srpske Krajine* bilo je Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Srpske Krajine, a tiskan je u NIU SL SFRJ, Beograd, Jovana Ristića 1, gdje je tiskan i *Službeni glasnik Savezne Republike Jugoslavije*.

2 *Službeni list* (SL) SFRJ, br. 44/1976.

3 *Narodne novine* (NN), br. 25/1977., 50/1978., 25/1984., 52/1987., 4319/1989.

kom smislu, ali i drugi predmeti pogodni za napad ili obranu (sjekire, vile, kose, željezne šipke i dr.). U pojam pripremanja oružane pobune ulazi svaka djelatnost kojom se omogućava ostvarenje oružane pobune. Kolovođe oružane pobune su one osobe koje stvarno rukovode pobunom, odnosno pojedinom oružanom akcijom. Organizatori i kolovođe su u pravilu iste osobe, ali nije isključeno da budu i različite. Tako je moguće da neki učesnik pobune, koji nije i organizator, tijekom pobune preuzme vodstvo pobunom, odnosno pojedinom oružanom akcijom po sporazumnoj odluci sudionika pobune, ili da se svojim utjecajem i djelovanjem nametne. Smatra se da je oružana pobuna nastupila već i samim okupljanjem sudionika oružane pobune ne određenoj prostoriji radi neposredne oružane akcije.

Dakle, sukladno objašnjenju navedenoga članka kaznenoga zakonodavstva, saveznoga i republičkoga, ni jedna akcija koju su poduzeli srpski ekstremisti nije imala legalitet; sve su imale protupravan, ilegalan značaj. Na drugoj strani oružana pobuna ima ilegalan značaj i prema odredbama Osnovnoga krivičnog zakona Republike Hrvatske,⁴ Krivičnoga zakona Republike Hrvatske⁵ i Zakona o kaznenim djelima podrivačke i terorističke djelatnosti protiv državnog suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske.⁶ Nakon završetka ratnih djelovanja, a prije reintegracije hrvatskoga Podunavlja u ustavno-pravni sustav Republike Hrvatske, 19. rujna 1997. stupio je na snagu novi Kazneni zakon koji je objedinio kazneno-pravnu građu prethodnih triju zakonskih tekstova.⁷

SFRJ je prema odredbama Ustava SFRJ⁸ definirana kao savezna država dobrovoljno ujedinjenih naroda, socijalističkih republika i socijalističkih

4 NN, br. 31/1993., 39/1993., 108/1995., 16/1996. i 28/1996.

5 NN, br. 32/1993., 38/1993., 16/1996. i 28/1996.

6 NN, br. 74/1992.

7 Prema odredbama Kaznenoga zakona (NN, br. 110/1997.) oružana je pobuna kazneno djelo protiv Republike Hrvatske (glava XII. čl. 142.) čiji je počinitelj onaj tko sudjeluje u oružanoj pobuni protiv ustavnoga ustroja ili sigurnosti RH, a koje se može počinuti samo s namjerom. Kvalificirani oblik ovoga kaznenog djela postoji ako počinitelj s namjerom usmrti jednu ili više osoba (čl. 155., st. 1.) te ako je zbog nehaja počinitelja prouzročena smrt jedne ili više osoba, ili su prouzročena velika razaranja (čl. 155. st. 2.). Kazneni zakon inkriminira i ranije stadije pri počinjenju ovoga kaznenog djela te naknadnu pomoć počinitelju (čl. 154.). Pripremanje ovoga kaznenog djela posebno je kazneno djelo (čl. 153.), a posebno je inkriminirano i udruživanje radi počinjenja ovoga kaznenog djela (čl. 152.).

8 SL SFRJ, br. 9/1974.

autonomnih pokrajina. Dakle nije bio predviđen nikakav drugi oblik autonomije na području SFRJ, pa ni srpskih autonomnih oblasti i tzv. Republike Srpske Krajine. Treba istaknuti da su savezni Ustav i Ustav SRH u svojim osnovnim načelima predviđali pravo na samoodređenje, što uključuje i pravo na odcjepljenje. Naime Ustav SRH⁹ definira Socijalističku Republiku Hrvatsku kao nacionalnu državu hrvatskoga naroda, državu srpskoga naroda u Hrvatskoj i državu narodnosti koje u njoj žive. Dakle tadašnje je savezno i republičko zakonodavstvo predviđalo mogućnost odcjepljenja republika, a nikako separatističkih skupina kao što je to bio dio Srba na okupiranim područjima Republike Hrvatske. Ovo ustavno pravo priznala je i međunarodna zajednica koja je to iskazala na Konferenciji o miru u Jugoslaviji (Arbitražna komisija), Mišljenje br. 3. od 11. siječnja 1992. (o međunarodnim granicama novih država).¹⁰ Na drugoj strani nelegitimnost djelovanja dijela Srba na okupiranome području Republike Hrvatske može se vrlo dobro uočiti i na temelju mnoštva činjenica u sudskim procesima pred Međunarodnim kaznenim sudom za područje bivše Jugoslavije (MKSJ), iz kojih se prepoznaje ključna uloga Srbije u ratnim i okupacijskim aktivnostima na području Republike Hrvatske (također i na području Bosne i Hercegovine). To se najdetaljnije može vidjeti iz optužnice te dokumenata i svjedočenja u procesu protiv Slobodana Miloševića.¹¹ Naime tužitelj Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju optužio je Miloševića za zločine protiv čovječnosti, teške povrede Ženevskih konvencija i kršenja zakona i običaja ratovanja. Činjenično, a i prema navodima optužnice, on je sudjelovao u udruženome zločinačkom pothvatu, što je također kažnjivo prema odredbama Statuta Međunarodnoga kaznenog suda. Svrha Miloševićeva udruženoga zločinačkog pothvata bila je prisilno uklanjanje većine hrvatskoga i drugoga nesrpskog pučanstva s oko jedne trećine državnoga teritorija Republike Hrvatske, teritorija koji je on planirao pretvoriti u novu državu pod srpskom vlasti. Za pokušaj amputacije dijela državnoga teritorija

9 NN, br 8/1974.

10 Usp. VLADIMIR ĐURO DEGAN, *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2002., str. 334. – 379.

11 Usp. Optužnica MKSJ protiv Slobodana Miloševića, <http://www.icls.de/dokumente/icty_statut, 23. studenoga 2012.>

Republike Hrvatske, kao i za pokušaj osnivanja paradržavne tvorevine Republike Srpske Krajine tužitelj Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju izrijekom je optužio Miloševića i njegove drugove, a protiv većine njih također je podigao optužnice. Dakle Republika Srpska Krajina, osim po hrvatskome pozitivnom zakonodavstvu, legitimitet nije imala ni po međunarodnome pravu.

Glavna obilježja paradržavne tvorevine Republike Srpske Krajine jesu: protuustavno stvorena tvorevina na okupiranim područjima Republike Hrvatske; nedostatak demokratskoga legitimiteta; nepostojanje pravnoga kontinuiteta makar s jednom državom; etničko čišćenje okupiranih područja Republike Hrvatske od nesrpskoga pučanstva, odnosno stvaranje etnički čiste srpske države u kojoj je svaki pripadnik srpske nacionalnosti na području Republike Hrvatske, upisan u evidenciju državljana SFRJ, ujedno i njezin državljanin; izravno financiranje samoproglašene vlasti na okupiranome državnom teritoriju Republike Hrvatske iz Republike Srbije; kontinuirana materijalna, vojna i kadrovska potpora te potpora u obliku raznih „dobrovoljačkih“ postrojba iz Srbije i Crne Gore; nikada nijedna država nije *de facto* i *de iure* priznala njezino postojanje, odnosno nisu joj priznate kvalitete suverene države u smislu međunarodnoga prava, tj. međunarodnopravni subjektivitet. Osim navedenoga koncept o statusu Republike Srpske Krajine, kao i njoj prethodnih srpskih autonomnih oblasti, kontinuirano se mijenjao. Naime postojale su sljedeće opcije: prvo, pripajanje samoproglašene srpske autonomne oblasti Republici Srbiji; drugo, proglašenje samoproglašene srpske autonomne oblasti federalnim jedinicama krnje SFRJ (ili Savezne Republike Jugoslavije – SRJ) koju su tada tvorile samo Srbija i Crna Gora; treće, uspostava integralnoga koncepta stvaranja zajedničke države srpskoga naroda; četvrto, stvaranje nove Federacije svih srpskih država. Sve ideje tzv. srpskih državotvoraca vidljive su iz sadržaja akata što su ih donosile samoproglašene vlasti na okupiranim dijelovima državnoga teritorija Republike Hrvatske.¹²

---

12 Usp. MILJENKO BREKALO, „Pokušaj pretvaranja velikosrpskog separatizma pobunjenih hrvatskih Srba u državotvorstvo (1990.-1995.)“, *Pravni vjesnik*, Pravni fakultet u Osijeku, Osijek, 2009., str. 105.

2. Pojam suvereniteta

Povijesno promatrano, pojam suvereniteta¹³ prvi je uporabio francuski filozof i pravnik Jean Bodin u XVI. stoljeću. Bodinova koncepcija suvereniteta predočena je u njegovu djelu *Šest knjiga o republici* (*Six livres de la République*, 1576.).

Pod pojmom suvereniteta podrazumijevamo svojstvo države kao subjekta međunarodnoga prava na temelju kojega ona ima vrhovnu vlast na svojem državnome području koje je definirano u odnosu na druge države. Država na svome državnom teritoriju, neovisno o drugim međunarodnim subjektima, provodi zakonodavnu, izvršnu i sudbenu vlast; ona je u odnosu na druge međunarodne subjekte slobodna i ravnopravna. Naime, sukladno odredbama članka 2., stavak 4. Povelje ujedinjenih naroda, državni je teritorij međunarodnopravna osnova za čuvanje državnoga suvereniteta i teritorijalnoga integriteta. Ovakav oblik suvereniteta nazivamo teritorijalni suverenitet ili teritorijalno vrhovništvo.

Znatan broj teoretičara ustavnoga prava ističe da se teritorijalni suverenitet sastoji od sljedećih triju elemenata: neovisnosti državne vlasti, tj. slobode donošenja odluka i djelovanja u odnosu na druge oblike vlasti unutar ili izvan njezina državnoga teritorija; supremacije državne vlasti (prema ovom elementu državna je vlast na svome državnom teritoriju najviša); pravne neograničenosti vlasti, koja se očituje u autonomnome donošenju i primjeni zakonskih propisa.

Drugim riječima, na svome području država ima isključivu i sveobuhvatnu jurisdikciju nad svim fizičkim i pravnim osobama i nad stvarima. Isključiva jurisdikcija (*domestic jurisdiction, exclusive jurisdiction*) države podrazumijeva pravo djelovanja i odlučivanja o nekoj materiji; pri tome je svim subjektima međunarodnoga prava zanijekana mjerodavnost, a sama država nije obvezana poštivati norme međunarodnoga prava, što proizlazi iz članka 2., stavaka 7. Povelje Ujedinjenih naroda.¹⁴

13 Franc. *souverain* – neograničen, najviši, nezavisan; *sovereignty, souveraineté, Souveränität*, lat. *supremus, superanus*, engl. *sovereignty*, njem. *Souveränität, Hoheitsgewalt*. Treba istaknuti da umjesto međunarodnoga izraza suverenitet u hrvatskome književnom jeziku postoji domaći izraz *vrhovništvo*.

14 „Ništa u ovoj Povelji ne ovlašćuje Ujedinjene narode da se miješaju u poslove koji po svojoj biti spadaju u unutrašnju nadležnost države, niti ne obvezuje članove da takve poslove

Naime recentno međunarodno pravo u duhu Povelje Ujedinjenih naroda prihvaća suverenitet kao najvažnije obilježje neovisnosti svake države prema kojem se međusobni odnosi između država članica međunarodne zajednice moraju zasnivati na načelu suverene jednakosti. Drugim riječima, međusobne odnose države trebaju zasnivati na priznavanju međusobne ravnopravnosti, neovisnosti i odricanja od miješanja u unutarnje poslove druge države.

Pojam suvereniteta, onako kako ga tumači međunarodno pravo, definiran je načelom suverene jednakosti država u Deklaraciji o osnovnim načelima međunarodnoga prava o prijateljskim odnosima i suradnji država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, koju je Generalna skupština Ujedinjenih naroda usvojila Rezolucijom 2625/XXV od 24. listopada 1970. Predmetna deklaracija kodificirala je sljedeća načela: načelo prema kojem se države u svojim međunarodnim odnosima moraju suzdržavati od prijetnje silom ili uporabe sile koja je uperena protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti bilo koje države, ili je na bilo koji način nespojiva s ciljevima Ujedinjenih naroda;¹⁵ načelo prema kojem države moraju rješavati svoje međunarodne sporove mirnim sredstvima, tako da ne budu ugroženi međunarodni mir, sigurnost i pravda; dužnost, u skladu s Poveljom UN-a, da ne interveniraju u poslove unutarnje mjero-davnosti drugih država; dužnost država da međusobno surađuju u skladu s Poveljom UN-a; načelo ravnopravnosti i samoodređenja naroda; načelo suverene jednakosti država;¹⁶ načelo prema kojem države moraju u dobroj vjeri ispunjavati svoje obveze prihvaćene u skladu s Poveljom

---

podnose na rješavanje prema ovoj Povelji; to načelo, međutim, ne dira u primjenu prisilnih mjera na temelju glave VII.“ Poglavlje VII. Povelje Ujedinjenih naroda nosi naslov: Djelovanje u slučaju prijetnje miru, narušenja mira i čina agresije.

15 Prema povelji Ujedinjenih naroda osnovni ciljevi Ujedinjenih naroda jesu održavanje međunarodnoga mira i sigurnosti te razvijanje prijateljskih odnosa i suradnje među narodima (državama).

16 Suverena jednakost država načelo je na kojem se temelje Ujedinjeni narodi (članak. 2., stavak 1. Povelje Ujedinjenih naroda). Naime prije nego što je Povelja Ujedinjenih naroda stupila na snagu (24. listopada 1945.), načelo suverene jednakosti bilo je prihvaćeno Deklaracijom o općoj sigurnosti koja je donesena 30. listopada 1943. na Moskovskoj konferenciji ministara vanjskih poslova. Dakle to je načelo još tijekom Drugoga svjetskog rata doneseno kao polazna premisa na kojoj se trebala izgraditi međunarodna zajednica, odnosno Ujedinjeni narodi.

UN-a, radi njihove djelotvornije primjene u međunarodnoj zajednici, pridonijeti ostvarenju ciljeva UN-a.

3. Političko-pravni proces izgradnje suvereniteta Republike Hrvatske

Proces osamostaljenja i izgradnje suvereniteta Republike Hrvatske otpočeo je 11. siječnja 1990. kada je na sjednici svih triju vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske donesena povijesna Odluka da se pristupi raspravi o promjeni Ustava Socijalističke Republike Hrvatske,¹⁷ a završen je 15. siječnja 1992. međunarodnim priznanjem. Navedeno povijesno razdoblje karakterizira vrlo velika normativna dinamika.¹⁸

U Ustavu Republike Hrvatske¹⁹ o suverenitetu se govori u Izvorišnim osnovama i članku 2. Izvorišne osnove sadrže povijesni prikaz izgradnje suvereniteta od VII. stoljeća do posljednjih državnih i ustavno-pravnih promjena na području Republike Hrvatske. Ustavno-pravna definicija suvereniteta, kako je navedeno, dana je u odredbama članka 2. Ustava Republike Hrvatske:

Suverenitet Republike Hrvatske neotuđiv je, nedjeljiv i neprenosiv.

Suverenitet Republike Hrvatske prostire se nad njezinim kopnenim područjem, rijekama, jezerima, prokopima, unutarnjim morskim vodama, teritorijalnim morem te zračnim prostorom iznad tih područja.

Republika Hrvatska ostvaruje, u skladu s međunarodnim pravom, suverena prava i jurisdikciju u morskim područjima i u podmorju Jadranskoga mora izvan državnoga područja do granica sa susjedima.

Hrvatski sabor i narod neposredno, samostalno, u skladu s Ustavom i zakonom, odlučuje: o uređivanju gospodarskih, pravnih i političkih odnosa u Republici Hrvatskoj; o očuvanju prirodnog i kulturnog bogatstva i korištenju njime; o udruživanju u saveze s drugim državama.

17 NN, br. 28/1990.

18 Usp. M. BREKALO, *Suverenitet Republike Hrvatske 1990.-1998.*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2009., str. 131. – 195.

19 NN, br. 56/1990., 135/1990., 135/1997., 8/1998., 113/2000., 41/2001. i 55/2001.

Saveze s drugim državama Republika Hrvatska sklapa zadržavajući suvereno pravo da sama odlučuje o prenesenim ovlastima i pravo da slobodno iz njih istupa.

Međunarodno priznanje suvereniteta Republika Hrvatska doživjela je u razdoblju od 26. lipnja 1990. do 22. svibnja 1992. Naime tada je Republiku Hrvatsku kao suverenu i samostalnu zemlju priznalo više od pedeset svjetskih država, među njima sve stalne članice Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda. Prvi čin priznanja najprije je učinila Republika Slovenija 26. lipnja 1991., a druga po redu bila je Republika Litva koja je to učinila 30. lipnja 1991. Međutim pravi val priznanja dogodio se od kraja prosinca 1991. do sredine svibnja 1992. godine.

Republika Hrvatska, Slovenija i Bosna i Hercegovina primljene su 22. svibnja 1992. u punopravno članstvo Ujedinjenih naroda. Toga je dana Generalna skupština Ujedinjenih naroda na svojoj 46. sjednici izvršila prijam, a Republika Hrvatska postala je 178. punopravna članica Ujedinjenih naroda. Istodobno s priznanjem u New Yorku na East Riveru ispred zgrade Ujedinjenih naroda izvješena je hrvatska državna zastava.²⁰

4. Kronologija uspostave teritorijalnoga suvereniteta

Uspostava teritorijalnoga suvereniteta Republike Hrvatske odvijala se postupno u vremenskome razdoblju od 17. kolovoza 1990. do 15. siječnja 1998. Navedeno razdoblje dijeli se na dva dijela, odnosno na dva modaliteta uspostave teritorijalnoga suvereniteta. Prvo razdoblje trajalo je od 17. kolovoza 1990. do 7. kolovoza 1995., a drugo od 7. kolovoza 1995. do 15. siječnja 1998. Ovo razdoblje karakteriziraju vojno-redarstvene akcije čiji je cilj bio uspostava teritorijalnoga integriteta, odnosno suvereniteta Republike Hrvatske.

Drugo razdoblje obilježeno je snažnom diplomatskom aktivnosti hrvatskih vlasti koje su po svaku cijenu nastojale izbjeći nastavak rata pri povratku hrvatskoga Podunavlja u ustavno-pravni sustav Republike

---

²⁰ Usp. M. BREKALO, *Monetarni suverenitet i eurozona*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2011., 54. – 56.

Hrvatske. Drugim riječima, vlast Republike Hrvatske nastojala je izbjeći rekonkvistu te je ponovno pristupila rekonzilijaciji odnosa između Srba s okupiranih područja i većinskoga hrvatskog pučanstva.

Tijekom Domovinskoga rata postojala su sljedeća ratišta: istočnoslavonsko, posavsko, zapadnoslavonsko, banovinsko, kordunsko, ličko, sjevernodalmatinsko i južnodalmatinsko ratište. Vojno-redarstvene akcije koje su obilježile prvo razdoblje uspostave teritorijalnoga suvereniteta jesu: Vojno-redarstvena akcija „Otkos 10“, Vojno-redarstvena akcija „Orkan ‘91“, Vojno-redarstvena akcija „Tigar“, Vojno-redarstvena akcija „Maslenica“, Vojno-redarstvena akcija „Medački džep“, Vojno-redarstvena akcija „Bljesak“ i Vojno-redarstvena akcija „Oluja“. Međutim broj uspješnih vojno-redarstvenih akcija tijekom Domovinskoga rata znatno je veći; ovdje su izdvojene najvažnije za uspostavu cjelovitoga teritorijalnog integriteta i suvereniteta Republike Hrvatske.

I. Vojno-redarstvena akcije „Otkos 10“ bila je prva organizirana oslobodilačka akcija u Domovinskome ratu. Provedena je u razdoblju od 31. listopada do 4. studenoga 1991. na područjima Bjelovarsko-bilogorske i Virovitičko-podravske županije. Tada je oslobođeno oko 300 kvadratnih kilometara okupiranoga dijela Bilogore. Osnovni cilj ove akcije bio je sprječavanje oružanih srbijanskih formacija (tzv. 28. partizanska divizija i tzv. Banjalučki korpus) da na zapadnoslavonskome bojištu presijeku Hrvatsku (prema Virovitici) i izbiju na državnu granicu prema Republici Mađarskoj. Ovu akciju uspješno su izvele sljedeće postrojbe: 127. brigada ZNG-a iz Virovitice pod zapovjedništvom Đure Dečaka; postrojbe specijalne policije iz Bjelovara pod zapovjedništvom Hamdije Mišinovića, protudiverzantska satnija ZNG-a iz Bjelovara pod zapovjedništvom Željka Cepaneca i 52. samostalni bataljun ZNG-a iz Daruvara pod zapovjedništvom Ivana Bosnara.

II. Vojno-redarstvena akcija „Orkan ‘91“ zapravo je proces oslobodilačkoga djelovanja Oružanih snaga Republike Hrvatske u zapadnoj Slavoniji u razdoblju od „Otkosa 10“ do 3. siječnja 1992. Akcija je prekinuta zbog potpisivanja tzv. Sarajevskoga sporazuma (2. siječnja 1992.), a odvijala se na području sljedećih općina (gradova): Daruvara, Lipika, Pakraca, Virovitice, Nove Gradiške; Novske, Slavonske Požege, Virovitice,

Podravske Slatine i Slavonske Orahovice. Do prekida ove akcije oslobođen je znatan dio zapadne Slavonije čime su spriječeni daljnji srbijanski pokušaji presijecanja Hrvatske u zapadnoj Slavoniji.

III. Vojno-redarstvena akcija „Tigar“ trajala je od 4. do 31. srpnja 1992. Osnovni joj je cilj bio deblokada Dubrovnika. Akciju su izvele sljedeće postrojbe: 1. gardijska brigada HV-a (tzv. „Tigrovi“), 2. gardijska brigada HV-a (tzv. „Gromovi“), 4. gardijska brigada HV-a (tzv. „Pauci“), 163. pričuvna brigade HV-a iz Dubrovnika i 116. neretvanska pričuvna pukovnija. Prva brigada HV-a zauzela je vrhove brda: Kobilje brdo, Ovča i Vranilova glava, Čula i Timun, te sela Kutina, Nevada i Začula. Zauzimanjem navedenih područja ovladala je dominantnim visovima s kojih se kontrolira Popovo polje. Četvrta brigada HV-a zauzela je ključne vrhove s kojih su ugrožavani prilazi Dubrovniku: Golubova kamena, Meterniza i Debele glave. Druga brigada HV-a zauzela je Ivanjicu. Dakle neizmjerne je važnosti ove Akcije, ona je omogućila nadzor Popova polja, deblokiran je prilaz Dubrovniku i omogućeno napredovanje hrvatskih postrojba prema Konavlima.

IV. Vojno-redarstvena akcija „Maslenica“ trajala je od 22. do 27. siječnja 1993. Tada su hrvatski vojnici i policajci oslobodili zadarsko zaleđe, Masleničko ždrilo i zrakoplovnu luku Zemunik, a naknadno je oslobođena i brana Peruča koju je srbijanski agresor pokušao dignuti u zrak. Hrvatski su branitelji prvoga dana akcije oslobodili sljedeća mjesta: Rovanjsku, Maslenicu, Novsko Ždrilo, Podgradinu, Islam Latinski, Islam Grčki i Kašić, a sljedećih dana, do 26. siječnja, i Babindub, zrakoplovnu bazu Zemunik, Crno, Murvicu, Smoković, Paljuv, dijelove Škabrnje i Podgradine te šire područje Tulovih greda i Maloga Alana na Velebitu.

V. Vojno-redarstvena akcija „Medački džep“ trajala je od 9. do 11. rujna 1993. Tada je oslobođeno područje jugoistočno od Gospića, tzv. Medački džep, a obuhvaća sela Medak, Divoselo, Čitluk i dio Počitelja. Ovo područje oslobodile su sljedeće postrojbe: 9. gardijska brigada HV-a, 111. domobranska pukovnija, Domobranska bojna iz Gospića, Domobranska bojna iz Lovinca te postrojbe specijalnih snaga MUP-a.

VI. Vojno-redarstvena akcija „Bljesak“ trajala je svega trideset jedan sat. Započela je 1. svibnja 1995. godine u ranim jutarnjim satima (5:30).

Osnovni joj je cilj bila deblokada autoceste Zagreb – Lipovac (Beograd). Ovom akcijom oslobođena su sva preostala područja zapadne Slavonije, oko 500 četvornih kilometara, koje je kontrolirao neprijatelj nakon potpisivanja Sarajevskoga primirja u siječnju 1992. godine. Naime ova je akcija nastavak navedenih osloboditeljskih akcija u zapadnoj Slavoniji iz završnih mjeseci 1991. godine.²¹

VII. Vojno-redarstvena akcija „Oluja“ trajala je od 4. do 7. kolovoza 1995., a po svome značaju i opsegu bila je najveća i najsajnija operacija Oružanih snaga Republike Hrvatske u Domovinskom ratu. Kao takva predmet je izučavanja na najpoznatijim vojnim učilištima u svijetu. Ovom je akcijom oslobođeno oko 10.400 km² ili 18,4% ukupne površine Republike Hrvatske te je njome srušena paradržava Republika Srpska Krajina i oslobođen njezin glavni grad Knin. „Oluja“ je značila krah velikosrpske ideje na području Republike Hrvatske; nakon njega ostalo je samo okupirano područje istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema, kolokvijalno poznato kao hrvatsko Podunavlje. Operaciji „Oluja“ prethodilo je više osloboditeljskih akcija i operacija koje su na području BiH izvršile združene snage HV-a, HVO-a i Armije BiH.²²

VIII. Hrvatsko Podunavlje obuhvaća područje istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema, odnosno područja Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije. Točnije, u sastav hrvatskoga Podunavlja iz Osječko-baranjske županije ušlo je ukupno 66 mjesta (s područja Baranje 49, a s osječkog područja 17 mjesta), s područja Vukovarsko-srijemske županije ušlo je 55 mjesta (s vukovarskoga područja 29, a s vinkovačkoga 26 mjesta).

Nakon propasti mnogobrojnih političkih inicijativa koje su trebale rezultirati povlačenjem neprijateljskih snaga s državnoga teritorija, hrvatska je vlast 1995. godine, kako je navedeno, radi oslobađanja svoga

21 Usp. JANKO BOBETKO, *Sve moje bitke*, Vlastita naklada, Zagreb, 1996., str. 123. – 145.; MARINKO, OGOREC, *Hrvatski domovinski rat 1991.-1993.*, „Otokar Keršovani“, Opatija, 1994., str. 59. – 60., 73. – 74., 85. – 86., 93. i 99.

22 Usp. OZREN ŽUNEC, „Rat u Hrvatskoj 1991.-1995., 1. dio: uzroci rata i operacije do Sarajevskog primirja“, *Polemos, časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, br. 1., Zagreb, 1998., str. 57. – 87.; O. ŽUNEC, „Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. 2. dio: uzroci rata i operacije do Sarajevskog primirja“, *Polemos, časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, br. 2., Zagreb, 1998., str. 111. – 136.

područja poduzela dvije učinkovite vojno-redarstvene akcije poznate kao „Bljesak“ i „Oluja“. Zahvaljujući tim akcijama oslobođena je glavnina državnoga teritorija, a pod okupacijom ostalo je samo područje hrvatskoga Podunavlja.

Kako bi izbjegla civilne i vojne žrtve, hrvatska je vlast radi mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja pristupila pregovaračkomu procesu pod pokroviteljstvom međunarodne zajednice. Ta je hrvatska misija mira trajala više od dvije godine i bila je u to vrijeme najvažnija zadaća hrvatske službene politike s jasnim političkim ciljem koji je trebao rezultirati završetkom Domovinskoga rata, uspostavom mira i ustrojem hrvatske vlasti na cjelokupnome međunarodno priznatome teritoriju samostalne hrvatske države.

Predstavnici srbijanskih okupacijskih vlasti s područja hrvatskoga Podunavlja potpisali su u Erdutu 12. studenoga 1995. „Osnovni sporazum o području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema“, koji je kolokvijalno poznat kao „Erdutski sporazum“, a odnosio se na mirnu reintegraciju toga područja u ustavno-pravni sustav Republike Hrvatske. Sporazum su priredili (i posredovali pri njegovu potpisivanju) Peter Galbraith, tadašnji veleposlanik SAD-a u Republici Hrvatskoj, i Thorvald Stoltenberg, višegodišnji mirovni posrednik različitih međunarodnih institucija za područje bivše Jugoslavije. U ime srbijanskih okupacijskih vlasti sporazum je potpisao Milan Milutinović, vođa srpskoga pregovaračkog izaslanstva. Istoga dana u Zagrebu, u Predsjedničkim dvorima, sporazum je u ime Republike Hrvatske potpisao Hrvoje Šarić, predstojnik Ureda predsjednika Republike Hrvatske.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda donijelo je 15. siječnja 1996. Rezoluciju 1037/1996. o početku operacije UN-a za reintegraciju hrvatskoga Podunavlja u ustavno-pravni sustav Republike Hrvatske. U praktičnome smislu Rezolucija je značila oživotvorenje UNTAES-a²³ i Prijelazne uprave za hrvatsko Podunavlje.²⁴

---

23 Engl. *United Nation's Transitional Administration for Eastern Slavonia* – UN-ova prijelazna uprava za istočnu Slavoniju.

24 UNTAES-a je na području hrvatskoga Podunavlja imao sljedeći mandat: uspostaviti privremene policijske snage, odrediti njihov sastav i veličinu, razviti program osposobljavanja i nadzirati njegovu primjenu te nadgledati postupak prema počiniteljima kaznenih djela kao

Prijelazna uprava UN-a osnovana je na temelju Daytonškoga sporazuma, a u njezinu se sastavu nalazilo 5000 vojnika UN-a na čelu s vođiteljem ili prijelaznim upraviteljem. Sukladno odredbama Erdutskoga sporazuma navedena vojna komponenta UNTAES-a imala je sljedeći mandat: nadzirati i omogućiti demilitarizaciju, nadzirati dragovoljan i siguran povratak izbjeglica i raseljenih osoba svojim domovima u suradnji s UNHCR-om te svojom nazočnošću pridonijeti očuvanju mira i sigurnosti u regiji. Prvi prijelazni upravitelj bio je umirovljeni američki general Jacques Paul Klein (na toj je dužnosti bio od 17. veljače 1996. do 18. kolovoza 1997., kada ga je zamijenio William Walker koji je ostao na čelu Prijelazne uprave UN-a do njezina završetka 15. siječnja 1998.; nakon smjene Klein je otišao s istom zadaćom u Bosnu i Hercegovinu kamo ga je poslao Boutros-Boutros Ghali, glavni tajnik Ujedinjenih naroda).

Na osnovi članka 94. Ustava predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman donio je 9. travnja 1997. Odluku o osnivanju Državnog povjerenstva za uspostavu ustavnopravnog poretka Republike Hrvatske na područjima Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije koja su se tada nalazila pod privremenom upravom UNTAES-a. Državno je povjerenstvo osnovano kako bi, surađujući s privremenim upraviteljem UNTAES-a, usmjeravalo, usklađivalo i nadziralo rad tijela hrvatske državne vlasti i tijela lokalne – županijske, gradske i općinske – uprave na uspostavi hrvatskoga ustavnopravnoga i sveukupnoga društvenoga i gospodarskoga poretka na tim područjima, a osobito obnove i povratka prognanika. Za predsjednika Državnoga povjerenstva imenovan je dr. Jure Radić, tadašnji potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske i ministar obnove i razvitka Republike Hrvatske.

Prije završetka mandata UNTAES-a na području hrvatskoga Podunavlja Vijeće sigurnosti UN-a donijelo je 22. prosinca 1997. jednoglasnu

i zatvorski sustav što je prije moguće; obavljati zadaće u vezi s civilnom upravom; obavljati zadaće u vezi s funkcioniranjem javnih službâ; omogućiti povratak izbjeglica; organizirati izbore, pomoći u njihovu provođenju i potvrditi rezultate; obavljati druge zadaće opisane u izvješću glavnoga tajnika UN-a, uključujući pomoć u koordinaciji planova razvoja i gospodarske obnove regije i onih koji se odnose na pridržavanje obiju strana (hrvatske i srpske) obveza navedenih u Osnovnome sporazumu o području istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema glede poštivanja najviših standarda ljudskih prava i temeljnih sloboda.

odluku o završetku mandata UNTAES-a na području hrvatskoga Podunavlja, koji je završio 15. siječnja 1998.

5. Pravni aspekti uspostave teritorijalnoga suvereniteta

Pravnu stečevinu Republike Hrvatske glede teritorijalnoga suvereniteta sadržava zakonodavni korpus od 42 zakonska i podzakonska teksta²⁵ koji reguliraju ovu problematiku u skladu sa svim zakonodavnim i demokratskim standardima. Na čelu zakonodavnoga korpusa nalazi se Ustav Republike Hrvatske donesen 22. prosinca 1990., koji je poznat kao „Božićni ustav“. Normativna rješenja ovoga Ustava vratila su Republiku Hrvatsku u krug građanskih demokracija. Potreba za donošenjem Ustava, a i sam njegov karakter najbolje su izraženi u njegovim Izvorišnim osnovama. Osim Izvorišnih osnova, normativne odredbe sadržane u člancima 1., 2., 6., 9., 10., 15., 38., 40. i 48. ovaj Ustav određuju kao moderni pravni propis načinjen prema najvišim demokratskim standardima zapadnih demokratskih poredaka. U ustavnopravnome smislu, glede uspostave teritorijalnoga suvereniteta, najvažniji je članak 1. Ustava RH:

Republika Hrvatska jedinstvena je i nedjeljiva demokratska i socijalna država. U Republici Hrvatskoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana. Narod ostvaruje vlast izborom svojih predstavnika i neposrednim odlučivanjem.

Međunarodnopravni legitimitet uspostave teritorijalnoga suvereniteta Republike Hrvatske, koji je realiziran navedenim vojno-redarstvenim akcijama (poglavito zadnjom, kodnoga naziva „Oluja“) najbolje se zrcali u poštivanju zakonskih odredaba međunarodnoga ratnog, humanitarnoga i civilnoga prava, kao i svih međunarodno prihvaćenih obveza hrvatske diplomacije. Naime međunarodnopravni legitimitet temelji se na sljedećim dokumentima: pravnim mišljenjima Arbitražne komisije o Jugoslaviji;²⁶ odredbama Zajedničke deklaracije predsjednika Republike

---

25 Usp. M. BREKALO, „Pokušaj pretvaranja...“, str. 137. – 140.

26 Usp. V. Đ. DEGAN, *n. dj.*, str. 355. – 379.

Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije usvojene u Ženevi 30. rujna 1992. tijekom Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji; Rezoluciji Opće skupštine UN-a 49/1943. (Situaciji na okupiranim područjima Hrvatske od 21. listopada 1994.); Rezoluciji Vijeća sigurnosti UN br. 77 iz 1992. godine o trećem proširenom mandatu UNPROFORA-a; Rezoluciji Vijeća sigurnosti br. 815/1993.; Rezoluciji Vijeća sigurnosti br. 847/1993.; Rezoluciji Vijeća sigurnosti br. 87/1993.; Rezoluciji Vijeća sigurnosti br. 981/1995; Rezoluciji Vijeća sigurnosti br. 1037/1996. Svi navedeni međunarodni dokumenti potvrđuju teritorijalnu cjelovitost Republike Hrvatske, a samim time *argumentum primum* legitimiteta uspostave teritorijalnoga suvereniteta Republike Hrvatske.

Među navedenim rezolucijama možda je najvažnija posljednja, odnosno Rezolucija 1037/1996., kojom su Ujedinjeni narodi ponovno i konačno potvrdili svoju opredijeljenost za neovisnost, suverenitet i teritorijalnu cjelovitost Republike Hrvatske ističući da su područja istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema sastavni dijelovi Republike Hrvatske. Međutim određeni politički krugovi iz redova izbjeglih Srba i dijela parlamentarnih i izvanparlamentarnih političkih čimbenika Republike Srbije nastojali su osporiti legitimitet uspostave teritorijalnoga suvereniteta Republike Hrvatske posredovanjem vojno-redarstvenih akcija. Osobito je stigmatizirana Vojno-redarstvena akcija „Oluja“, odnosno general-pukovnici Ivan Čermak, Mladen Markač, a poglavito Ante Gotovina.

Pripadnici poražene velikosrpske ideje „Oluju“ kvalificiraju kao „udruženi zločinački pothvat“, kojoj prvotni cilj navodno nije bilo oslobađanje hrvatskoga državnog teritorija od velikosrpske okupacije i sustavnoga paravojnog terora četnika (Šešeljevih radikala), nego provođenje projekta etničkoga čišćenja, odnosno deportacije i prisilnoga raseljavanja srpskoga pučanstva s područja paradržavne tvorevine Republike Srpske Krajine. Zbog takve navodne agresivne politike Tužiteljstvo Međunarodnoga suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije²⁷ na čelu s glavnom tužiteljicom Carlom del Ponte protiv

²⁷ Eng. *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY.*

navedenih generala podnijelo je kaznenu optužnicu koja je cjelokupni Domovinski rat stavila u negativni pravno-politički kontekst.

Dugotrajna pravna bitka urodila je plodom 16. studenoga 2012. Tada je naime Žalbeno (drugostupanjsko) vijeće Haaškoga suda donijelo oslobađajuću presudu za Gotovinu i Markača. Tom pravomoćnom oslobađajućom presudom konačno je skinuta pravno-politička stigma s Republike Hrvatske i njezinih branitelja. Drugim riječima, potvrđen je potpuni legitimitet uspostave teritorijalnoga suvereniteta oružjem, osporene su teze o nastanku hrvatske države na zločinu i o postojanju udruženoga zločinačkog pothvata, kao i o navodno nezakonitome granatiranju gradova u „Oluji“. Optužbe glavne haaške tužiteljice Carle del Ponte „pale su u vodu“, kao i presuda Raspravnoga vijeća Haaškoga suda,²⁸ a na čijem se čelu nalazio nizozemski sudac Alphons Orie.²⁹ Ovom presudom potvrđen je legitimitet Domovinskoga rata u teoriji i praksi.

Zaključak

Osnivanje srpskih autonomnih oblasti, kao i paradržavne tvorevine Republike Srpske Krajine prema pozitivnim zakonima Socijalističke Republike Hrvatske i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije *ipso iure* nelegalan je i nelegitiman čin. Istovjetna je kvalifikacija ovoga čina i s motrišta odredaba međunarodnoga prava. Zbog toga Republika Srpska Krajina nikada nije postala međunarodnopravni subjekt. Također normative aktivnosti okupacijskih vlasti, koje su bile osnova za proces osnivanja i ustrojavanja srpskih autonomnih oblasti i Republike Srpske Krajine na području Republike Hrvatske, bile su *sub colore iuris*,

---

28 Prvostupanjskom presudom od 15. travnja 2011. general-pukovnik Ivan Čermak oslobođen je svake optužbe i pušten na slobodu.

29 Raspravno vijeće Haaškoga suda koje je nepravomoćno osudilo hrvatske generale na kaznu zatvora (Gotovinu na 24, a Markača na 18 godina) uz Oria činili su Uldis Kinis iz Latvije i Elisabeth Gwaunza iz Zimbabvea. Žalbeno vijeće nije bilo jednoglasno glede oslobađajuće presude generalima Gotovini i Markaču. Trojica članova bila su za bezuvjetno oslobađajuću presudu, a dvojica su se protivila. Predsjednik Žalbenoga vijeća Theodor Meron iz SAD-a, Mehmet Gúney iz Turske i Patrick Robinson iz Jamajke bili su za oslobađajuću presudu, a protiv su bili suci Carmel Agius iz Malte i Fausto Pocar iz Italije.

odnosno nelegalne i nelegitimne. Proces je započeo tijekom postojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, odnosno Socijalističke Republike Hrvatske prema čijim propisima, saveznome i republičkome ustavu, za to nisu postojale normativne pretpostavke. Naravno, taj se proces nije mogao ozakoniti ni prema tzv. Božićnom ustavu Republike Hrvatske iz prosinca 1990. godine. Prema odredbama Ustava SFRJ teritorij republika ne može se mijenjati bez njihova pristanka, a republičke se granice mogu mijenjati samo na osnovi sporazuma.

Izvori

- Kazneni zakon, NN, br. 110/1997.
- Krivični zakon Republike Hrvatske, NN, br. 32/1993., 38/1993., 16/1996. i 28/1996.
- Krivični zakon SFRJ, SL SFRJ, br. 44/1976.;
- Krivični zakon SRH, NN, br. 25/1977., 50/1978., 25/1984., 52/1987., 4319/1989.
- Odluka da se pristupi raspravi o promjeni Ustava SRH, NN, br. 28/1990.
- Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, NN, br. 31/1993., 39/1993., 108/1995., 16/1996. i 28/1996.
- Ustav Republike Hrvatske, NN, br. 56/1990., 135/1990., 135/1997., 8/1998., 113/2000., 41/2001. i 55/2001.
- Ustav SFRJ, SL SFRJ, br. 9/1974.
- Ustav SRH, NN, br. 8/1974.
- Zakon o kaznenim djelima podrivačke i terorističke djelatnosti protiv državnog suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske, NN, br. 74/1992.
- Deklaracija o osnovnim načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i suradnji država u skladu s Poveljom UN
- Povelje UN
- Pravna mišljenjima Arbitražne komisije o Jugoslaviji

- Rezolucija Opće skupštine UN 49/1943.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti br. 1037/1996.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti br. 815/1993.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti br. 847/1993.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti br. 87/1993.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti br. 981/1995
- Rezolucija Vijeća sigurnosti UN br. 77/1992.
- Zajednička deklaracija predsjednika Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije usvojene u Ženevi 30. rujna 1992. godine tijekom Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji

Literatura

- BOBETKO, JANKO, *Sve moje bitke*, Vlastita naklada, Zagreb, 1996.
- BREKALO, MILJENKO, „Pokušaj pretvaranja velikosrpskog separatizma pobunjenih hrvatskih Srba u državotvorstvo (1990.-1995.)“, *Pravni vjesnik*, Pravni fakultet u Osijeku, Osijek, 2009.
- BREKALO, MILJENKO, *Monetarni suverenitet i eurozona*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2011.
- BREKALO, MILJENKO, *Suverenitet Republike Hrvatske 1990.-1998.*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2009.
- DEGAN, VLADIMIR ĐURO, *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2002.
- OGOREC, MARINKO, *Hrvatski domovinski rat 1991.-1993.*, „Otokar Keršovani“, Opatija, 1994.
- ŽUNEC, OZREN, „Rat u Hrvatskoj 1991.-1995., 1. dio: uzroci rata i operacije do Sarajevskog primirja“, *Polemos, časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, br. 1., Zagreb, 1998.
- ŽUNEC, OZREN, „Rat u Hrvatskoj 1991.-1995., 2. dio: uzroci rata i operacije do Sarajevskog primirja“, *Polemos, časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, br. 2., Zagreb, 1998.